

Висновки. Рівень корупції в Україні залишається на надвисокому рівні.

Цілеспрямована боротьба з корупцією потребує тривалих соціально-економічних, політичних і правових перетворень.

Нині ми бачимо принципово нове ставлення суспільства до проблеми корупції та активізацію роботи правоохоронних органів із виявлення корупційних діянь.

Безумовно, всі заходи, здійснювані державою в межах антикорупційної реформи, є великим кроком уперед.

Задля зменшення рівня корупції до мінімального доцільно вивчати міжнародний досвід боротьби з цим негативним явищем, насамперед, у країнах, які на практиці довели ефективність запропонованих ними механізмів.

Як показує світова практика, для вирішення проблеми корупції в Україні конче потрібно забезпечити:

- прозорість діяльності органів державної влади;
- створення сприятливих умов для розвитку економічного добробуту;
- залучення громадськості до проведення моніторингу та контролю діяльності державних органів під час прийняття політично важливих рішень;
- застосування міжнародних стандартів у роботі всіх державних органів.

Державі необхідні реформи, які мають максимально знизити рівень корупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Індекс корупції CPI-2017. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017/>.
2. Багрий-Шахматов Л.В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы коррупции, теневой экономики и борьбы с ними: [учеб. пособие]. Одесса: Латстар. 2001. 529 с.
3. Зелінський А.Ф. Корислива злочинна діяльність / А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський. К.: Генеза, 1998. 144 с.
4. Мельник М.І. Криминологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право». К., 2002. 31 с.
5. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. К.: Атіка, 2001. 410 с.

УДК 343.2

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ

RESTRICTIVE MEASURES UNDER CRIMINAL CODE OF UKRAINE: PERSPECTIVES OF APPLICATION

Крикливець Д.Є.,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права і криминології юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті розглянуто внесені до Кримінального кодексу України зміни щодо запровадження обмежувальних заходів, спрямованих на протидію домашньому насильству. У межах дослідження проаналізовано окремі види цих заходів із погляду їхньої узгодженості з нормами чинного законодавства України та перспективи їхньої реалізації. За результатами проведеного аналізу наголошено на можливих проблемах під час реалізації обмежувальних заходів та зроблено висновок про їхню надмірну суворість.

Ключові слова: домашнє насильство, обмежувальні заходи, заборона, потерпілий, обмеження, програма для кривдників.

В статье рассмотрены внесенные в Уголовный кодекс Украины изменения о введении ограничительных мер, направленных на противодействие домашнему насилию. В рамках исследования проанализированы отдельные виды этих мер с точки зрения их согласованности с нормами действующего законодательства Украины и перспективы реализации. По результатам проведенного анализа отмечены возможные проблемы при реализации ограничительных мер и сделан вывод об их чрезмерной строгости.

Ключевые слова: домашнее насилие, ограничительные меры, запрет, потерпевший, ограничения, программа для обидчиков.

The article deals with amendments made to the Criminal Code of Ukraine regarding the introduction of restrictive measures aimed at combating domestic violence. During the study some types of these measures are analyzed in terms of their consistency with the norms of the current legislation of Ukraine and the prospects for implementation. According to the results of the analysis it is emphasized on possible problems during restrictive measures implementing, as well as a conclusion about their excessive severity is reached.

Key words: domestic violence, restrictive measures, prohibition, victim, restriction, program for abusers.

Постановка проблеми. Верховною Радою України 6 грудня 2017 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», який набирає чинності з 11 січня 2019 р. [1]. Згідно з приписами зазначеного Закону Особливу частину Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2] буде доповнено ст. 126¹ «Домашнє насильство», відповідно до якої *домашнім насильством* вважатиметься умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (пе-

ребував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Окрім цього, Загальну частину КК України буде доповнено новим розділом XIII «Обмежувальні заходи», в якому буде передбачено види обмежувальних заходів, що можуть бути застосовані до осіб, які вчинили домашнє насильство, а також порядок їхнього застосування.

Стан опрацювання. Дослідженню заходів кримінально-правового характеру присвятили свої праці такі науковці: С.О. Беклеміщев, А.Я. Берш, В.М. Бурдін, Л.А. Гарбовський, І.М. Горбачова, О.В. Єрмак, І.В. Жук, М.М. Книга, В.В. Лен, О.С. Пироженко, С.Л. Шаренко, О.В. Юношев,

Наступним обмежувальним заходом є *заборона наблизатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин* (п. 3 ч. 1 ст. 91¹ КК України).

Застосування цього заходу пов'язано з низкою не вирішених законодавцем проблем. Законом не встановлено критеріїв визначення такої відстані, також не врегульовано її межі, зокрема, верхню межу. Варто звернути увагу, що формулювання зазначеного обмежувального заходу є нечітким, адже його застосування фактично означає заборону відвідування невизначеного кола місць, де потенційно може перебувати постраждала від домашнього насильства особа. Водночас незрозуміло, виходячи з яких саме критеріїв можна хоча б приблизно визначити місце, де може перебувати потерпіла особа у відповідний момент. Таке правове регулювання обмежувального заходу також суперечить ч. 1 ст. 33 Конституції України, згідно з якою кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. У ч.ч. 1, 2 ст. 12 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» закріплено випадки та коло осіб, до яких може бути застосовано обмеження свободи пересування, водночас ці переліки не є вичерпними, адже згідно з ч. 3 ст. 12 зазначеного закону свобода пересування може бути обмежена і в інших випадках, передбачених законом.

Для порівняння, КПК України у ч. 5 ст. 194 містить перелік обов'язків, що можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого у разі застосування до них запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, одним з яких є обов'язок не відвідувати місця, визначені слідчим суддею, судом. Як видається, процесуальним законом схожі правовідносини врегульовано вдаліше, аніж матеріальним законом, оскільки йдеться про визначення хоча б приблизного переліку таких місць із вказівкою на їхні родові ознаки. У судовій практиці такими місцями визнаються, наприклад: місця, де вживаються алкогольні напої [11]; нічні розважальні заклади та інші місця, де здійснюється розпивання алкогольних напоїв та масові гуляння [12]; розважальні заклади, нічні клуби, кафе, бари, паби, ресторани, ігрові автомати [13]; місця, де продаються спиртні напої на розлив [14]; місця загального відпочинку людей, заклади, в яких дозволяється вживання алкогольних напоїв [15]; не відвідувати громадські місця після 22:00 [16]. Авжеж, окремі з наведених формулювань («розважальні заклади», «місця загального відпочинку») є оціночними, через що так само не додають чіткості процесуальним документам, але це нормально, адже у процесуальному документі неможливо навести вичерпний перелік певних місць із зазначенням назв та адрес. Натомість вказівка на їхні ознаки істотно полегшує визначення можливості відвідування певного місця.

Водночас варто наголосити, що відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» ст. 194 КПК України буде доповнено новою частиною, яка врегулює можливість застосування судом до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, окрім обов'язків, перелічених у ч. 5 ст. 194 КПК України, одного або кількох обмежувальних заходів, більшість з яких є схожими до обмежувальних заходів, що застосовуватимуться згідно з новим розділом XIII «Обмежувальні заходи» Загальної частини КК України.

У зв'язку з цим виникає низка запитань. Зокрема, одним із обмежувальних заходів є *направлення для проходження програми для кривдників*. Згідно ч. 1 ст. 177 КПК України запобіжний захід застосовується з метою забезпечен-

ня виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам певної негативної його поведінки, що спрямована на перешкоджання кримінальному провадженню або продовження злочинної діяльності. Враховуючи, що КПК України розмежовує поняття «підозрюваний», «обвинувачений», «особа, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину», «особа, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення» і між ними є відмінності, а обмежувальні заходи застосовуються саме до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного із домашнім насильством, не зовсім зрозуміло, чи можуть обмежувальні заходи застосовуватися також і до обвинуваченого. Як видається, спеціальна норма, закріплена ст. 194 КПК України, встановлює відмінні від загальної норми, якою є ст. 177 КПК України, правила. Згідно з правилами правозастосування, виробленими юридичною теорією і практикою, застосовуватися має саме спеціальна норма, до того ж її прийнято пізніше і вона відповідає засаді верховенства права (ч. 1 ст. 8 КПК України), бо обмежує сферу втручання у права та свободи особи під час кримінального провадження.

Варто також зауважити, що відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» кривдником є особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі, що у контексті кримінального судочинства означає вчинення особою злочину, пов'язаного з домашнім насильством. Водночас, згідно з ч. 1 ст. 62 Конституції України, ч. 1 ст. 17 КПК України, доки вину особи не буде встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, щодо такої особи діє презумпція невинуватості, а тому її не можна вважати кривдником (тобто особою, яка вчинила злочин, пов'язаний із домашнім насильством) і застосовувати до неї захід, що може застосовуватися до кривдників.

Необхідно також наголосити на тому, що направлення для проходження програми для кривдників згідно з п. 1 ч. 1 ст. 91¹ КК України є обмежувальним заходом, застосування якого пов'язано з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням від кримінальної відповідальності чи покарання. Отже, направлення для проходження програми для кривдників є кримінально-правовим наслідком вчинення особою злочину, а тому застосування його до особи, яка ще тільки підозрюється у вчиненні домашнього насильства, є передчасним через відсутність на цей момент як матеріальної, так і процесуальної підстави.

Висновки. Проведене дослідження стосується лише окремих аспектів інституту обмежувальних заходів, а тому його науковий аналіз необхідно продовжувати. Водночас, як видається, є підстави сформулювати такі висновки.

1. Здобуті результати свідчать, що запропоновані зміни породжують низку проблем, пов'язаних із майбутньою практикою їхнього застосування. Основною причиною цих проблем є забезпечення публічного інтересу через обмеження приватного інтересу. Варто наголосити, що ці заходи застосовуються до особи, якій призначене покарання, не пов'язане з позбавленням волі, а це означає, що особа визнається такою, виправлення якої можливе без ізоляції від суспільства, тобто шляхом покладення на неї менш суворих правообмежень. Водночас до особи застосовуються заходи, які істотно обмежують свободу її пересування або можливість користуватися власним житлом. Отже, як бачимо, виникає істотна неспівмірність між характером правообмежень та ступенем суспільної небезпеки засудженого, який, що варто підкреслити, вчинив злочин невеликої тяжкості¹. Пріоритетом обраного законодавцем підходу є виконання завдань запобігання злочинам (ст. 1 КК України). Але не можна забувати, що особа, яка навіть якщо піддається заходам кримінально-правового впливу,

¹ Згідно з прийнятою редакцією ст. 126¹ КК України, домашнє насильство є злочином невеликої тяжкості.

залишається суб'єктом правовідносин та повноправним членом громадянського суспільства, а тому має право на обґрунтоване та пропорційне застосування обмежувальних заходів з урахуванням її прав та законних інтересів.

2. Питання правового забезпечення боротьби з явищем домашнього насильства поступово стають дедалі актуальнішими, що виправдано, адже домашнє насильство

негативно впливає не лише на психологічний стан потерпілого, але й на розвиток суспільства загалом. Однак зміни до чинного законодавства можуть вноситися лише з додержанням принципів права, змісту чинних правових норм, із застосуванням відповідних наукових напрацювань та рекомендацій законодавчої техніки. Саме за таких умов новий закон буде якісним та ефективним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 20.06.2018).
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1509608089042206> (дата звернення: 20.06.2018).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1509608069675029> (дата звернення: 20.06.2018).
4. Цивільний кодекс України: Кодекс України, Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1509552797260844> (дата звернення: 20.06.2018).
5. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон від 11.12.2003 р. № 1382-IV. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1382-15> (дата звернення: 20.06.2018).
6. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print1509608089042206> (дата звернення: 20.06.2018).
7. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: монографія. Х.: Право, 2006. 208 с.
8. Сімейний кодекс України: Кодекс України, Закон від 10.01.2002 р. № 2947-III. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/print1509552797260844> (дата звернення: 20.06.2018).
9. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон від 24.01.1995 р. № 20/95ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр/print1509552797260844> (дата звернення: 20.06.2018).
10. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/print1509552797260844> (дата звернення: 20.06.2018).
11. Ухвала Золочівського районного суду Харківської області від 17 травня 2013 р. у справі № 622/569/13-к. База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45959011> (дата звернення: 20.06.2018).
12. Ухвала Бершадського районного суду Вінницької області від 21 березня 2013 р. у справі № 126/1201/13-к. База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52334365> (дата звернення: 20.06.2018).
13. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 07 травня 2018 року у справі № 569/7983/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73859870> (дата звернення: 20.06.2018).
14. Ухвала Коропського районного суду Чернігівської області від 23 квітня 2018 р. у справі № 735/487/18. База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73590320> (дата звернення: 20.06.2018).
15. Ухвала Фастівського міськрайонного суду Київської області від 19 лютого 2018 р. у справі № 381/4336/17. База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73481272> (дата звернення: 20.06.2018).
16. Ухвала Сахновщинського районного суду Харківської області від 2 січня 2018 р. у справі № 634/1111/17. База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71422540> (дата звернення: 20.06.2018).